

Izvirni znanstveni članek
347.447.63:[338.124.4+340.142]

Gospodarska/finančna kriza kot spremenjena okoliščina

DR. PETER GRILC,
redni profesor na Pravni fakulteti
Univerze v Ljubljani

Namen prispevka sta kratek pregled doktrine spremenjenih okoliščin in analiza najnovejših odločb v zadevah, v katerih so se stranke sklicevale na gospodarsko ali finančno krizo oziroma spremenjene gospodarske razmere zaradi spremenjenih okoliščin. Spremenjene okoliščine je mogoče uveljavljati: če se okoliščine tako spremenijo, da eni od pogodbenih strank otežujejo izpolnitev ali pa zaradi njih ni mogoče doseči namena pogodbe, pa bi bilo tako pogodbo nepravilno ohraniti v veljavi; če se spremenijo po sklenitvi pogodbe, na tiste, ki so se spremenile po poteku roka za izpolnitev, pa se ni mogoče sklicevati; razvezo lahko zahteva stranka, katere izpolnitev je otežena; ni pa jih mogoče uveljavljati, če bi morala stranka te okoliščine upoštevati ob sklenitvi oziroma bi se jim lahko izognila ali jih preprečila.

1. Zgodovinski in primerjalni pregled razvoja doktrine

Izhodišča za obravnavo spremenjenih okoliščin so vedno načela, med katerimi je osrednje načelo dolžnosti izpolnitve obveznosti (*pacta sunt servanda*, 9. člen OZ), dodati pa velja načela prostega urejanja obligacijskih razmerij (3. člen OZ), ekvivalence dajatev (8. člen OZ) ter vestnosti in poštenja (5. člen OZ).

Po načelih avtonomije in *pacta sunt servanda* se osebe prosto odločijo za pogodbeno razmerje, po vstopu vanj pa so s pogodbo zavezane. Zavezovalna moč pogodb ima zgodovinske, primerjalnopravne in navsezadnje religiozne korenine.¹

¹ Najdemo jih v Stari zavezi (Četrta Mojzesova knjiga, 30:2: Kadar se kak mož zaobljubi Gospodu ali s prisego zaveže, da se bo česa držal, naj ne prelomi besede; naj stori vse, kar je prišlo iz njegovih ust), v Novi zavezi (Evangelij po Mateju, 5:37: Vaš govor naj bo »da«, »da«, »ne«, »ne«), v Koranu (5. poglavje, imenovano poglavje o pogodbah (Izpolnite (vse) obveznosti).

V rimskem pravu je izpeljano načelo, da morajo biti pogodbe izpolnjene v dobri veri (*pacta sunt servanda ex fide bona*). Načelo *rebus sic stantibus*, ki sicer ni izvirno rimskopravno, saj izhaja iz načela, da je treba obveznosti dosledno spoštovati ne glede na to, ali je bilo zaradi naknadnega razvoja dogodkov porušeno razmerje med obveznostmi strank, je v povezavi z zvestobo pogodbeni zavezi korekcijsko načelo, po katerem sklenjene pogodbe vežejo toliko časa, dokler ni bistvenih sprememb okoliščin. Kot rečeno, rimsko pravo ga ni poznalo od začetka, saj vztraja, da pogodbeno razmerje ne ugasne ali se pogodbeno breme ne olajša, tudi če še tako močno prizadene eno stranko. O spremenjenih okoliščinah niso podrobneje razmišljali niti glosatorji v 12. in 13. stoletju. Šele kanonisti (*contractus qui habent tractum succesivum et deperitiam de future rebus sic stantibus intelliguntur*) so več pozornosti namenili ideji, da naj dolžnik izpolni, če stanje stvari ostane tako, kot je bilo ob sprejemu zaveze. Pod sedanjim poimenovanjem *rebus sic stantibus* pa so načelo sprejeli šele postglosatorji v 14. in 15. stoletju z navedbami, da učinek preneha, ko preneha vzrok, ali da se volja ne nanaša na tisto, na kar se ni mislilo, ali da tisto, kar se je pojavilo na novo, zahteva nova sredstva.² Načelu *rebus sic stantibus* so utrli pot na cerkvenih sodiščih, predvsem v zadevah z elementom oderuštva, postopno pa so ga do konca 18. stoletja sprejela še druga sodišča. Kljub temeljni pravičnosti, ki jo uvaja, je torej koncept *rebus sic stantibus* v zavest in uporabo prodiral zelo dolgo, kar je mogoče pripisati zlasti elementarnosti načela *pacta sunt servanda*, ki ga je načenjal, kar slikovito opiše Rosenn, ki *rebus sic stantibus*, zanimivo, obravnava v povezavi z inflacijo.³ Ideja je nato doživela razcvet in je uzakonjena v nekaterih kontinentalnih kodifikacijah,⁴ vendar institut ni splošno uveljavljen, saj ga ne poznajo francoski in italijanski CC, ODZ, BGB in OR,⁵ za kar je mogoče iskati razloge v tedaj prevladujočih filozofskih idejah, da je načelo *pacta sunt servanda* v skladu s konceptom *laissez faire, laissez passer*. Pristop se je spremenil ob izbruhu prve svetovne vojne, ko so morali (evropski) pravniki teoretično utemeljiti odstop od dosledne uporabe *pacta sunt servanda*, saj je v vojnih okoliščinah vrsta prej sklenjenih pogodb postala neizpolnljiva.

V nemškem pravu (podobno v švicarskem) je koncept *rebus sic stantibus* izpeljan v sodni praksi kot posledica spremenjenih okoliščin zaradi prve svetovne vojne, ne pa v najčistejši obliki tudi

² Prim. Dolenc v: Veliki komentar OZ, I. knjiga, str. 595.

³ *As early as the 15th century, the popularity of the theory of rebus sic stantibus had begun to wane, largely because of protests from burgeoning commercial interests against the climate of transactional insecurity produced by the theory's widespread application. By the end of the 18th century, pacta sunt servanda reigned supreme, and the theory of rebus sic stantibus had been relegated to the doctrinal scrap heap.* Rosenn, Law and Inflation, University of Pennsylvania Press, 1982, str. 87.

⁴ Bavarski civilni zakonik, 1756, Pruski civilni zakonik, 1794.

⁵ *Rebus sic stantibus* seveda ni dopustno zamenjati z institutom višje sile, ki osvobodi dolžnika izpolnitve obveznosti le, če pride do naravnega dogodka, katerega bistvena značilnost je moč, ki se ji človek ne more uspešno upreti, zanj pa je značilno, da je vzrok zunanji, nepričakovan, neizogiben in neodvrljiv (153. člen OZ); razlika med institutoma je v tem, da višja sila drugače kot *rebus sic stantibus* ne vključuje gospodarskih težav ali celo ekonomske nezmožnosti.

v zakonodaji, spet zaradi moči načela *pacta sunt servanda*,⁶ saj BGB nima izrecne določbe o spremenjenih okoliščinah, temveč se uporablja sklicevanje na paragraf 313 BGB o motnjah pogodbene podlage⁷ v povezavi s paragrafom 242 o načelu vestnosti in poštenja.⁸ Teorija je utemeljena na odpadu pogodbenega temelja (*Wegfall der Geschäftsgrundlage*) in pravzaprav pomeni nemško doktrino *rebus sic stantibus*. Po Oertmannu (*Die Geschäftsgrundlage*, 1921), enem vodilnih peres nemške teorije o *rebus sic stantibus*, je definicija doktrine, ki je ekstenzivno prešla v nemško sodno prakso, to, da je pogodbeni podlaga predpostavka stranke, ki jo je v procesu nastajanja pogodbenega dogovora vanj sprejela tudi druga stranka, pod pogojem, da se predpostavka nanaša na obstoj ali na okoliščine, ki so podlaga pogodbene namere, mogoče pa je tudi, da je pogodbeni temelj skupna predpostavka posameznih strank o okoliščinah. Po nemški doktrini odpada pogodbene podlage lahko sodišče spremeni ali celo razveljavi pogodbo, če so bile okoliščine nepredvidljive in so se po sklenitvi zgodile radikalne spremembe.⁹

⁶ Emmerich, *Leistungsstörungenrecht*, par. 27, r. št. 7; Markesinis, Unberath, Johnston, *The German Law of Contract*, 2. izdaja, 2006, str. 320 in nasl.; Locher *AcP* 121 (1923), str. 1.

⁷ Par. 313 Störung der Geschäftsgrundlage: (1) *Haben sich Umstände, die zur Grundlage des Vertrags geworden sind, nach Vertragsschluss schwerwiegend verändert und hätten die Parteien den Vertrag nicht oder mit anderem Inhalt geschlossen, wenn sie diese Veränderung vorausgesehen hätten, so kann Anpassung des Vertrags verlangt werden, soweit einem Teil unter Berücksichtigung aller Umstände des Einzelfalls, insbesondere der vertraglichen oder gesetzlichen Risikoverteilung, das Festhalten am unveränderten Vertrag nicht zugemutet werden kann.* (2) *Einer Veränderung der Umstände steht es gleich, wenn wesentliche Vorstellungen, die zur Grundlage des Vertrags geworden sind, sich als falsch herausstellen.* (3) *Ist eine Anpassung des Vertrags nicht möglich oder einem Teil nicht zumutbar, so kann der benachteiligte Teil vom Vertrag zurücktreten. An die Stelle des Rücktrittsrechts tritt für Dauerschuldverhältnisse das Recht zur Kündigung.*

⁸ Prim. komentar par. 313 BGB v: Unberath, Beck'scher Online-Kommentar, Bamberger, Roth, Ed. 18, Rn 1–96; gl. tudi Dolenc, Veliki komentar OZ, str. 596.

⁹ Baier, *Die Störung der Geschäftsgrundlage im Recht der Personengesellschaften*, NZG 2004, str. 356; Bayreuther, *Die Durchsetzung des Anspruchs auf Vertragsanpassung beim Wegfall der Geschäftsgrundlage*, 2004; Chiotellis, *Rechtsfolgenbestimmung bei Geschäftsgrundlagenstörungen in Schuldverträgen*, Diss. München 1981; Clausius, *Vertragskontinuität und Anpassungsbedarf*, NJW 1998, 3148; Dittmann, *Umstellung langfristiger Verträge zum Stichtag der Umsatzsteueränderung*, BB 1992, 1571; Eidenmüller, *Neuverhandlungspflichten bei Wegfall der Geschäftsgrundlage*, ZIP 1995, 1063; Feldhahn, *Die Störung der Geschäftsgrundlage im System des reformierten Schuldrechts*, NJW 2005, 3381; Hau, *Anpassungsvertrag und Vertragsanpassung*, 2004; Horn, *Neuverhandlungspflicht*, AcP 181 (1981), 255; isti, *Vertragsbindung unter veränderten Umständen*, NJW 1985, 1118; Köbler, *Die »clausula rebus sic stantibus« als allgemeiner Rechtsgrundsatz*, Diss. Tübingen 1991; Kluth/Freigang, *Wirtschaftliches Risiko und Äquivalenzstörung – Zum Wegfall der Geschäftsgrundlage bei langfristigen Gewerberaummietverträgen*, NZM 2006, 41; Locher, *Geschäftsgrundlage und Geschäftszweck*, AcP 121 (1923), 1; Löwisch, *Arbeitskampf und Vertragserfüllung*, AcP 174 (1974), 202; Riesenhuber/Domröse, *Der Tatbestand der Geschäftsgrundlagenstörung in § 313 BGB – Dogmatik und Falllösungstechnik*, JuS 2006, 208; Riesenhuber, *Vertragsanpassung wegen Geschäftsgrundlagenstörung*, BB 2004, 2697; Rösler, *Grundfälle zur Störung der Geschäftsgrundlage*, JuS 2004, 1058, JuS 2005, 27, 120; Schefold, *Referenzzinssätze und die Einführung des Euro*, NJW 1998, 3155; Schmidt-Kessel/Baldus, *Prozessuale Behandlung des Wegfalls der Geschäftsgrundlage nach neuem Recht*, NJW 2002, 2076; Schmidt-Räntsch, *Wertsicherungsklauseln nach dem Euro-Einführungsgesetz*, NJW 1998, 3166; Ulmer, *Wirtschaftslenkung und Vertragserfüllung*, AcP 174 (1974), 167; Wertenbruch, *Die »Gewährleistungsansprüche« des übernehmenden Bundesligavereins bei Transfer eines nicht einsetzbaren DFB-Lizenzspielers*, NJW 1993, 179; Würdinger, *Maklercourtage: Auswirkungen bei Erfüllungsunfähigkeit des Hauptvertrags*, NZM 2006, 167;

V Franciji je bil CC 1807 utemeljen na meščanskih vrednotah, izpeljal je načelo ločitve cerkve od države, zato ni težko razumeti, da načela *rebus sic stantibus* v čisti obliki, kot so ga v prakso uvedla cerkvena sodišča, zlasti v zadevah oderušta, v zakoniku ni. Kljub temu CC v 1134. členu določa, da pogodbe pomenijo zakon med strankama in da jih je mogoče razvezati konsenzualno ali zaradi razlogov, ki so dopustni po zakonu.¹⁰ Prva svetovna vojna je povzročila veliko razvrednotenje franka, zato so utemeljevali, da je treba stranke razbremeniti obveznosti, ki so postale večje, kot so stranke predvidevale ob sklenitvi. S sklicevanjem na zadnji stavek 1134. člena (izvrševanje v skladu z načelom dobre vere) in na 1156. člen (iskanje skupnega namena strank namesto gramatikalne razlage pogodbe) so utemeljili *theorie de l'imprevision*. Vstop načela *rebus sic stantibus* prek teorije *imprevision* ni bil preprost, saj je Kasacijsko sodišče izrecno zavrnilo tako argumentacijo in razsodilo, da le sklicevanje na višjo silo omogoča oprostitev izpolnitve. Preboj pa je pomenila sodba v zadevi *Compagnie Generale d'clairage de Bordeaux v. Ville de Bordeaux*.¹¹ S tem se razvoj ni končal, sodba v tej zadevi je šele odprla vrata doktrini *rebus sic stantibus*, ki se zaradi vrste razlogov¹² ni mogla razviti v čisti in občī nacionalni koncept.^{13,14}

Italijansko pravo je koncept *rebus sic stantibus* pred uzakonitvijo v CC 1942 uveljavilo že v povojni prehodni normodaji, ki je omogočala sklicevanje na višjo silo pod pogojem, da so vojne okoliščine eni od strank izrazito otežile izpolnitev, kar se je razvilo v uporabo *rebus sic stantibus* kot splošnega načela. Pozneje je ta razvoj zastal, ker so v kasacijskih sodbah koncept

Cohn, Frustration of Contract in German Law, *Journal of Comparative Legislation and International Law*, vol. 28, 1946, str. 20–21; Schwentzer, *Introduction to German Law*, v: *The Law of Contracts*. The Hague, Kluwer Law International, 1996.

¹⁰ *Les conventions légalement formées tiennent lieu de loi à ceux qui les ont faites. Elles ne peuvent être révoquées que de leur consentement mutuel, ou pour les causes que la loi autorise. Elles doivent être exécutées de bonne foi.*

¹¹ Plinska družba CGB je sklenila večletno pogodbo o dobavi plina mestu Boredeaux, vendar je zaradi nenormalno velike rasti cen premoga po izbruhu vojne izpolnitev postala otežena, celo nemogoča, zato je CGB zahtevala zvišanje cene, a pred vsemi sodišči neuspešno. Na zadnji stopnji pred Conseil d'Etat pa je sodišče izreklo, da je sicer treba pri tovrstnih pogodbah s fiksno ceno predvideti spremembe stroškov, vendar načelno izhodišče korigiralo s tem, da zato, ker povečani stroški nedvomno presegajo zunanje meje povišanj, ki so jih stranke lahko pričakovale v času sklepanja pogodbe, tak razvoj nedvomno zahteva prilagoditev pogojev pogodbe, če se stranki o tem strinjata.

¹² *Imprevision* francoskega prava je namreč v nadaljevanju obremenjena z razmerjem med civilnim in upravnim pravom in argumentacijskim zapletom zaradi prehajanja z enega na drugo področje.

¹³ Rosenn, nav. delo: ... in France, *the théorie de l'imprevision did not develop into anything more than a method for relieving governmental contractors of unforeseeable hardships to insure the uninterrupted functioning of public services. In practice, the theory has been applied only to three contracts (1) public works, (2) governmental supplies, and (3) concessions such as gas and electricity. Attempts to expand the doctrine of imprévision to private contracts have been regularly frustrated by the Cour de Cassation, France's highest court, which has only been inclined to excuse performance of contractual obligations only if performance is literally impossible.*

¹⁴ Prim. tudi Saliba, *Rebus sic stantibus: A Comparative Survey*, Murdoch University Electronic Journal of Law, vol. 8, št. 3 (september 2001).

zavračali. Zastoj je odpravila uzakonitev *rebus sic stantibus* v CC 1942 z izrecno določbo, da pri pogodbah s trajajočimi ali periodičnimi obveznostmi ali z odloženimi izpolnitvami ob nepričakovanih ali nepredvidljivih dogodkih, zaradi katerih je izpolnitev posebno težka, lahko stranka, ki dolguje tako izpolnitev, zahteva razvezo pogodbe.¹⁵ Razveze ni mogoče zahtevati, če je taka nenadna zahteva del normalnega pogodbenega tveganja, stranka, proti kateri je naperjena razveza pogodbe, pa se ji lahko izogne s ponudbo spremembe pogodbenega dogovora.¹⁶

V praksi je pri sklepanju mednarodnih pogodb gospodarskega prava pogosto kot relevantno za presojo pogodbe dogovorjeno švicarsko materialno pravo, zato je zanimiva tudi ureditev spremenjenih okoliščin v tem sistemu. V OR sicer ni specifične določbe, ki bi urejala *rebus sic stantibus*, 373. člen omogoča pogodbenim strankam (pogodbe o delu!), da pred sodiščem zahtevajo zvišanje cene, kadar bi izjemne okoliščine, ki jih ni bilo mogoče predvideti ali izključiti, ovirale dokončanje posla. Po prvi svetovni vojni so sodišča začela določbo analogno uporabljati, kar je mogoče razumeti kot uvedbo pravila *rebus sic stantibus* kot generalnega pravila v švicarsko pravo.

V državah z običajnim pravom (*common law*) ni zaslediti doktrin, primerljivih doktrini *rebus sic stantibus*, a so sodišča prek konstruiranih doktrin *frustration*, *impossibility* in *impracticability* prišla do enakih rezultatov kot na kontinentu.¹⁷ V ZDA je doktrina *impracticability* kodificirana.¹⁸ Za nekatere druge države glej pregledne članke.¹⁹

V prispevku ne analiziramo slovenskega prava, predstavljen je samo presek temeljnih potez doktrine. Izhodiščne določbe so, kot je bilo že navedeno, načela (*pacta sunt servanda*, 9. člen OZ, načelo prostega urejanja obligacijskih razmerij, 3. člen OZ, načelo ekvivalence dajatev, 8. člen OZ, ter načelo vestnosti in poštenja, 5. člen OZ), osrednje pa so spremenjene okoliščine, urejene v določbah 112. do 115. člena OZ.

¹⁵ Člen 1467 CC: *Nei contratti a esecuzione continuata o periodica ovvero a esecuzione differita, se la prestazione di una delle parti è divenuta eccessivamente onerosa per il verificarsi di avvenimenti straordinari e imprevedibili, la parte che deve tale prestazione può domandare la risoluzione del contratto, con gli effetti stabiliti dall'Art. 1458 (att. 168). La risoluzione non può essere domandata se la sopravvenuta onerosità rientra nell'alea normale del contratto. La parte contro la quale è domandata la risoluzione può evitarla offrendo di modificare equamente le condizioni del contratto (962, 1623, 1664, 1923).*

¹⁶ Prim. tudi Saliba, nav. delo.

¹⁷ Prim. *Paradine v. Jane*, Aleyn 26, 27, 82 Eng. Rep. 897, 897 (K. B. 1647); 6 Williston § 1931; *Williams v. Lloyd*, W. Jones, 179, 82 Eng. Rep. 95 (K. B. 1629); *Farnsworth, Contracts*, New York: Little, Brown and Co., 1990; *Taylor v. Caldwell*, B & S. 826, 122 Eng. Rep. 309 (K. B. 1863); *Printing and Numerical Registering Co. v. Sampson*, 19 L. R. - Eq. 462, 465 (1875); *Davis Contractors Ltd. v. Fareham U. D. C.*, A. C. 696 H. L. (1956); po Saliba, nav. delo.

¹⁸ Perillo: ... *performance is rendered impracticable only with extreme and unreasonable difficulty*. *The Law of Contracts*, 3rd ed., St. Paul, Minn.: West, 1987.

¹⁹ Na primer Saliba, nav. delo.

2. Novejši razvoj – gospodarska/finančna kriza

2.1. Gospodarska/finančna kriza kot spremenjena okoliščina

Že domača praksa je omogočila sklicevanje na krizo kot spremenjeno okoliščino, postavlja pa se vprašanje, ali je ta možnost le formalna ali tudi realna. Tako je praksa na podlagi Splošnih uzbek za blagovni promet (SUBP) omogočila sklicevanje na ekonomske pojave, kot so izjemno nagel in velik padec ali dvig cen,²⁰ možnost je videti prek izjalovljene ali odpadle kavze (112. in 114. člen OZ),²¹ odpada ekvivalence²² in načela pravičnosti, ki pa je vendarle preveč široko in difuzno.²³ Ni se mogoče sklicevati na spremenjene okoliščine, če je poslovni riziko normalen (praksa sem prišteva ukrepe ekonomske politike), in novejša praksa je zavzela stališče, da je treba z zvišanjem cen vedno računati.²⁴ Temeljni problem uveljavljanja gospodarske krize kot spremenjene okoliščine bo ugotavljanje negativne predpostavke, ali je dogodek nepričakovan ali ne.²⁵

V tuji, zlasti anglo-ameriški praksi²⁶ se je v zvezi s finančnimi (prihodkovnimi ali odhodkovnimi) spremembami oblikovala močna praksa na področju družinskega prava, pri čemer

²⁰ Prim. Dolenc v: Veliki komentar OZ, str. 597; gl. tudi iz sodbe VSL I Cp 1507/2010 z dne 15. 9. 2010: »Zanimivo je, da so Splošne uzbek za blagovni promet kot primer dogodka, ki utemeljuje oblikovalno upravičenje zaradi spremenjenih razmer, primeroma navedle prav ekonomske pojave, kot so izjemno nagel ali velik padec cen ...« Pri tožbeno sodišče ugotavlja, da so glede na dejansko podlago izpodbijane sodbe izpolnjeni pogoji po 112. členu OZ za uporabo klavzule *rebus sic stantibus*. Pri tem izrecno poudarja, da je takšna okoliščina že sam nagel in velik padec cen nepremičnin.

²¹ Iz sodbe VSL I Cp 1507/2010 z dne 15. 9. 2010: »Z vidika kavze ter z vidika načela enake vrednosti dajatev utegne priti v času med sklenitveno in izpolnitveno fazo pogodbe do takšnih sprememb v zunanem (dejanskem) svetu, da je uresničitev načela enake vrednosti dajatev porušena oziroma onemogočena, izpolnitev pa več ne ustreza kavzi pogodbe (3). Kadar je podan tak položaj so izpolnjeni pogoji za uporabo zakonsko predvidene klavzule *rebus sic stantibus*. V skladu z njo lahko stranka, katere obveznosti so bistveno otežene, zahteva razveljavitev pogodbe, druga stranka pa se temu lahko zoperstavi s takšnim predlogom za spremembo pogodbenih pogojev, da bo zadoščeno pogodbenemu namenu in načelu pravičnosti (primerjaj 112. člen OZ). Za takšno spremembo okoliščin ne gre v primerih, ki predstavljajo običajen poslovni rizik. Vendar obravnavani primer presega normalen poslovni rizik. Tožeča stranka svoj oblikovalni tožbeni zahtevek opira na okoliščino zloma nepremičninskega trga.« (Poudaril P. G.)

²² Sklep VSL II Cp 3916/2009 z dne 7. 4. 2010: »Spreminjanje cen nepremičnin na trgu je splošno znano dejstvo, ki ga stranke morajo in morejo upoštevati v primeru vestnega in skrbnega ravnanja. Na zvišanje (ali padec) cen je torej treba računati in se v primeru normalnega poslovnega rizika, kot tudi zvišanja cen, če se gospodarstvo usmerja k zvišanju cen, na neke normalne oziroma predvidljive spremembe cen stranka v okviru spremenjenih okoliščin ne more uspešno sklicevati. Drugače pa je, če gre za takšno intenziteto sprememb oziroma takšen dvig cen (bistven), da stranko prizadene v takšni meri, ki ima naravo očitnega nesorazmerja, neekvivalentnosti vzajemnih pogodbenih dajatev.«

²³ Dolenc v: Veliki komentar OZ, str. 603.

²⁴ Prav tam, str. 607–608.

²⁵ Prim. *infra* in op. 31.

²⁶ Najnovejši pregled v: Hondius, Grigoleit (ur.), *Unexpected Circumstances in European Contract Law*, Cambridge University Press, 2011.

je bila sodna praksa precej zadržana, saj začasnega znižanja dohodkov ni priznala kot zadošten temelj za spremembo,²⁷ temveč je zahtevala spremembo trajnejše narave.²⁸ Podobna je kontinentalna praksa. Opozoriti pa velja, da se je taka praksa oblikovala v obdobju stabilnih gospodarskih razmer brez izjemnih okoliščin, kar je očitno narekovalo sodišču restriktiven odnos pri vpeljavi spremenjenih okoliščin.²⁹ V zadnjem četrletju leta 2008 pa so se razmere hitro spremenile in tudi na sodiščih je zavel finančni pesimizem, ki ni bil le prehodan. O nepričakovanosti izbruha krize bi bilo sicer mogoče razpravljati v povezavi z merili za sklicevanje na spremenjene okoliščine spremenjenih okoliščin (spremenjene okoliščine, na katere se sklicuje stranka, ki zahteva razvezo pogodbe, morajo biti nepredvidljive in nepričakovane, torej ni mogoče z njimi računati in pogodbenik tudi ni dolžan računati),³⁰ saj so jo gospodarski in finančni kazalniki ter stanje na specifičnih trgih napovedovali že leto in pol prej.³¹ Poleg tega poučen udeleženec na trgu, ki deluje s potrebno skrbnostjo,³² ne bi smel zanemariti tveganja običajnih cikličnih sprememb. Kljub tem pomislekom pa so bila dejstva krize očitna in neizpodbitna: izguba delovnih mest, upadanje plač, stečaji. V ekonomski analitiki se poudarja, da so bili v vrsti primerov tudi v letih pred nastopom krize ti znaki prikriti, kar zmanjšuje tehtnost ugovora, da so bile posledice pričakovane in predvidljive. Kriza sama glede na članke, ki analizirajo uveljavljanje krize kot spremenjene okoliščine, ni občutno spremenila sodne prakse, avtorji pa ugotavljajo, da sodišča v zadnjih dveh letih precej bolj natančno analizirajo dejstva v posameznem primeru, če so ta seveda utemeljena,³³ ko se od-

²⁷ Bonanno v. Bonanno, 4 N. J. 268 (1950); Innes v. Innes, 117 N. J. 496 (1990).

²⁸ V zadevi Larbig v. Larbig, 384 N. J. Super. 17 (App. Div. 2006), ni zadostovalo obdobje dveh let.

²⁹ Zanimiv komentar: ... *the general consensus adopted by the bench was one of optimism— that instances of financial distress were fleeting and the supporting spouse would bounce back better than ever, perhaps even learning a thing or two from the experience.* Murray, The Economic Crisis – Not a Prima Facie Case for Changed Circumstances, <http://www.paone-zaleski.com/Publications/Articles/The%20Economic%20CrisisNot%20a%20Prima%20Facie%20Case%20for%20Changed%20Circumstances.aspx>.

³⁰ Še klasična merila: elementi, ki izključujejo nepričakovanost dogodkov – tistih, ki jih mora stranka nositi kot normalni poslovni riziko, ta pa se lahko nanaša na notranje okoliščine (na nepričakovane okoliščine se ni mogoče sklicevati, če smo hote ali vedoma prevzeli tveganje bodočih okoliščin) in zunanje okoliščine, sodišče pa mora pri presoji upoštevati subjektivne (volja strank, kavza) in objektivne elemente (splošni interes, normalno tveganje pri pogodbah tega tipa).

³¹ Samo v ilustracijo gl. predavanje P. Schiffa z dne 13. 11. 2006, Western Regional Mortgage Bankers Conference v Las Vegasu, ki je že tedaj natančno napovedal zlom ameriškega nepremičninskega trga in z njim povezanih izvedenih finančnih instrumentov na strani <http://www.youtube.com/watch?v=jj8rMwdQf6k>.

³² Še enkrat glej prva dva stavka v delu citiranega sklepa v op. 22 (VSL, sklep II Cp 3916/2009).

³³ Gl. del obrazložitve v sodbi in sklepu VSL št. I Cpg 606/2010 z dne 7. 9. 2010: »Pritožbeno sodišče se strinja z zaključkom prvostopnega sodišča, da je bila opredelitev 'spremenjenih okoliščin' s strani tožeče stranke povsem splošna in pavšalna, brez vsebine, ki bi jo bilo mogoče v dokaznem postopku (tudi s pomočjo izvedenca) preizkusiti. Tožeča stranka ni navedla nobenih konkretnih podatkov o zatrjevani 'dveletni rasti cen surovin in energentov', in prav ničesar o vplivu rasti teh cen na njene proizvodne stroške in ceno njenih produktov. Glede povečane konkurence je povedala le, da je bilo v letu 2003 v Sloveniji ustanovljeno novo podjetje, ki se ukvarja z enako dejavnostjo, vendar

ločajo, ali jih upoštevati ali ne.³⁴ Navajanje gospodarske krize torej ni *prima facie* spremenjena okoliščina, ni pa tudi izključeno njeno uspešno uveljavljanje pod pogojem, da je zahtevek podprt z dejstvi, dokazi in – zlasti v primeru zahteve za spremembo pogodbe – s predlogom za razumno rešitev do konca njene veljavnosti. Zato je pogodbeni stranki mogoče svetovati, naj razkrije in obrazloži: (1) spremembe dohodkov/odhodkov zaradi krize;³⁵ (2) kako se je doslej odzivala na spremenjene okoliščine³⁶ in v čem so te okoliščine zunanje, nepričakovane; (3) kako spremenjene okoliščine vplivajo na pogodbo in splošni položaj stranke; (4) kako je ocenjevala tveganje; (5) kako je ravnala, da ji ni mogoče očitati pomanjkanja potrebne skrbnosti (gospodarja, gospodarstvenika, profesionalca, bankirja ipd.); (6) kaj je storila, da bi izpolnila načelo in temeljno zavezo *pacta sunt servanda*; (7) načrt oziroma predlog za spremembo pogodbe.³⁷ Navedeno je poleg vseh pogojev iz 112. do 115. člena OZ vodilo za presojo sodišča.

Kar zadeva prakso sodišč EU, velja opozoriti zlasti na dve odločbi, ki sicer neposredno ne posegata v obravnavano problematiko, se je pa nedvomno dotikata, zlasti prek terminov gospodarska/finančna kriza oziroma nepredvidljive (ne pa spremenjene) okoliščine.³⁸

pa ni podala nobenih pravnorelevantnih dejstev o vplivu konkurenčnega podjetja na poslovanje tožeče stranke in posledično zmanjšanje njenega tržnega deleža na relevantnem trgu. Okoliščine, na katere se sklicuje tožeča stranka, vključno z 'globalizacijo in liberalizacijo trgov', so zgolj prazne floskule, ki jih je tožeča stranka napaberkovala na pamet od tu in tam, v enaki meri in z isto težo pa bi jih v teh recesijskih časih lahko uveljavljal kdorkoli. Tožeča stranka jim ni dala konkretne vsebine, ni jih utemeljila s stvarnimi pokazatelji, in tudi Analiza upravičenosti investicije (A4), na katero se je sklicevala, o vzrokih za neekonomičnost ne pove ničesar. Zamujenega tožeča stranka ni mogla nadomestiti z izvedbo dokaza s postavitvijo izvedenca, zato je pritožbeni očitek glede zavrnitve tega dokaznega predloga neutemeljen. Gre za pomanjkanje podatkov in dejstev, ki bi jih morala navesti tožeča stranka, saj so izključno v njenem zaznavnem področju in samo ona zanje ve.« Prim.: *Indeed, mere statements from the applicant as to an alleged decrease in income without any material proofs will likely be rejected as unconvincing.* V: Donnelly v. Donnelly, 405 N. J. Super. 117 (App. Div. 2009).

³⁴ Murray, nav. delo.

³⁵ *For instance, the owner of a business who provides staffing to companies such as A.I.G. or Citigroup, should provide the actual numbers reflecting the decrease in placements over a period of time. The proprietor of a high-end retail store should provide actual figures as to the decrease in sales. The commission-based employee whose commissions have been capped at a certain number should provide a copy of the company memo wherein the revised commission policy is set forth ... The more concrete the proofs justifying the reduction in income, the more likely the judge is to accept this change as legitimate.*

³⁶ Smiselno iz družinske zadeve: *The court will be unsympathetic with the employee who has lost his job and is waiting contentedly for a new job to knock on his door. The contempt the court has for payors who chose not to rectify the downturn in their financial position is aptly demonstrated by the trial judge's choice words for the payor.* V: Harris v. Harris, 235 N. J. Super. 434 (Ch. Div. 1989).

³⁷ Nekaj od teh pogojev v članku op. cit. v op. 29 *supra*.

³⁸ Sodba Sodišča (prvi senat) z dne 31. marca 2011 v zadevi C-407/09, *Evropska komisija proti Helenski republiki*; sodba Sodišča (tretji senat) z dne 24. novembra 2010 v zadevi C-40/10, *Evropska komisija (ob intervenciji Evropskega parlamenta) proti Svetu Evropske unije*.

2.2. Primeri pogodbenih klavzul, s katerimi se je mogoče izogniti sklicevanju na posledice gospodarskih sprememb na trgu

Pogodbene stranke lahko ob sklenitvi pogodbe z nekaterimi pogodbenimi klavzulami poskusijo zmanjšati tveganje zaradi sprememb na trgu, delno tudi zaradi gospodarske ali finančne krize kot spremenjene okoliščine. Opozoriti velja, da rizika ni mogoče popolnoma izključiti. V nadaljevanju so obravnavani zlasti primeri, ko je mogoče za mednarodne pogodbe gospodarskega prava uporabiti načela za mednarodne pogodbe UNIDROIT in Dunajske konvencije o mednarodni prodaji blaga (CISG). Oba vira omogočata delno ali popolno razbremenitev strank zaradi bistvenih in obsežnih tržnih motenj. Tako člen 6.2.1 načel UNIDROIT omogoča razbremenitev stranke, kadar nepričakovane okoliščine privedejo do temeljnih sprememb v ravnotežju pogodbe (*hardship*). V praksi je nekaj primerov razbremenitev, vendar so redki, tudi zato, ker zlasti arbitražni senati še nimajo enotnega stališča do tega, ali je *hardship* del splošnega gospodarskega prava oziroma *lex mercatoria*. Člen 79 Dunajske konvencije o mednarodni prodaji blaga³⁹ omogoča, da se pogodba prilagodi, če pride do okoliščin, ki jih stranka ni mogla razumno pričakovati, v to pa so vključene težke gospodarske razmere in spremembe na trgu. Kljub možnostim, ki jih dajejo zakonodaja in nekatere klavzule, opredeljene v nadaljevanju, je vendarle temeljna ugotovitev, da morajo pogodbene stranke na spremenjene okoliščine, morebitno gospodarsko krizo ali drastične spremembe na trgu pomisliti v fazi sklepanja, ker iz prakse izhaja, da zanašanje na naklonjen odnos arbitraž ali sodišč ni učinkovito, saj nacionalno in mednarodno gospodarsko pravo redko omogočata razbremenitev zaradi sprememb ali motenj na trgu.

Nekatere možnosti so: (1) Preambularne klavzule ali dikcija, ki izrecno izkazujejo namen strank in dodatno določajo subjektivni namen in kavzo posla (*whereas clause*), pomagajo pri razlagi pogodbe, zlasti če so izpeljane v dogovor, da je pričakovanje strank v izpolnitveni fazi pogodbe izjalovljeno, če se relevantne okoliščine na trgu spremenijo za določen (dovolj visok) odstotni delež.⁴⁰ (2) Druga možnost je izrecna navedba pogojev v pogodbi, predvsem tistih, prek katerih je mogoče ugotoviti, ali se je spremenilo ravnotežje pogodbenih strank, in postavitev objektivnih meril za ugotovitev, kdaj je prišlo do sprememb ekvivalence.⁴¹ (3) Uporabne so klavzule MAC (*market adverse condition*), ki omogočajo porazdelitev tveganja med stranke zaradi neugodnega poslovnega ali gospodarskega razvoja. Navadno se uporabljajo

³⁹ Prvi odstavek 79. člena: »Če ena stran ne izpolni kakšne izmed svojih obveznosti, ni odgovorna za neizpolnitev, če dokaže, da je do tega prišlo zaradi ovire, ki je bila izven njene kontrole, in da od nje ni bilo primerno pričakovati, da pri sklenitvi pogodbe upošteva ovire, se jim izogne ali pa premesti takšno oviro in njene posledice.«

⁴⁰ Primerjaj UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2004, člena 6.2.2 in 6.2.3, str. 188, <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/main.htm>.

⁴¹ Crystal, Giannoni-Crystal, Contract Enforceability During Economic Crisis: Legal Principles and Drafting Solutions, Global Jurist, vol. 10, iss. 3 (Advances), article 3, str. 18–20.

pri združitvah in prevzemih za razporeditev tveganja med kupci in prodajalci, če neugodne okoliščine nastopijo med sklenitvijo pogodbe in *closingom*, pogoste so tudi pri trgovanju z izvedenimi finančnimi instrumenti. Klavzula se razteza na določeno obdobje, določa, kaj je bistvena neugodna sprememba ali neželen dogodek, in opredeli učinke ter navadno ni podlaga za takojšnjo prekinitev pogodbe, če ni izrecno določeno, saj temelji na načelu *pacta sunt servanda* oziroma težnji k prilagajanju pogodbenega razmerja.⁴² (4) Omeniti velja določbe o razširjeni višji sili. Klasične klavzule o višji sili (enostavno razlikovanje med sklicevanji na višjo silo in spremenjene okoliščine: pri spremenjenih okoliščinah je izpolnitev mogoča, a znatno otežena, zaradi načela *pacta sunt servanda* se dopušča le izjemoma, pri višji sili pa izpolnitev ni mogoča) namreč ne vključujejo ekonomskih okoliščin, tudi gospodarske krize kot stanja ali pojavne oblike višje sile, zato se svetuje njihova pogodbena razširitev, do česar praksa reševanja sporov nima odklonilnega odnosa.⁴³ *Hardship* se vključi na več načinov, prek pravice do odpovedi pogodbe zaradi bistvenih sprememb na trgu ali prek določitve pravic pogodbenih strank, če pride do takih sprememb. (5) Učinkoviti so pogodbeni dogovori o renegociaciji ali prilagoditvi pogodbe (klavzule o periodičnih prilagoditvah v dobri veri, eskalacijske in deeskalacijske klavzule, imenovanje posrednika). (6) Klavzule o izbiri prava oziroma foruma so relevantne zlasti z vidika, kje in v kakšnem sistemu je mogoče pričakovati naklonjen odnos do spremenjenih okoliščin. (7) Nekaterim klavzulam se je priporočljivo izogniti (na primer *take-or-pay*⁴⁴ in *hell-or-high-water*⁴⁵), ker pomenijo negacijo iskanja rešitev v primeru spremenjenih ekonomskih okoliščin, saj zahtevajo, da se pogodba izpolni ne glede na njih in da nobena stranka ne more zahtevati spremembe ali se sklicevati nanjo, ne glede na obseg ali intenzivnost sprememb na trgu ali ekvivalence.

2.3. Spremenjene okoliščine in plačilo bonusov kot dela zaslужka

Spremenjene okoliščine v zvezi z gospodarsko/finančno krizo ne prizadenejo le pogodb med gospodarskimi subjekti, temveč tudi notranja korporacijska razmerja. Primer so sistemi plačil in bonusov upravam in zaposlenim, zlasti v finančnem sektorju. Dosedanje študije se ukvarjajo zlasti z vprašanjem, ali je sistem bonusov in plačil povzročil ali pospešil finančno krizo, kar ni predmet našega zanimanja v tem prispevku, ob robu pa se ukvarjajo tudi s spremenjenimi

⁴² Prav tam, str. 20–23.

⁴³ Prim.: ... *a hardship clause might be viewed as an unacceptable addition to the contract, while a modified force majeure clause that includes protection against adverse market changes could be viewed as a modest modification of a standard provision.* Prav tam, str. 24.

⁴⁴ Crystal, Giannoni-Crystal, nav. delo, str. 28: ... *requires a party to pay a certain price whether it takes the performance or not; are one-sided, in that they protect the seller but not the buyer.*

⁴⁵ Crystal, Giannoni-Crystal, nav. delo, str. 29: ... *in requiring the buyer or lessee (such clauses are often used in commercial leases) to make payments regardless of the circumstances.*

okoliščinami.⁴⁶ Spremenjene okoliščine so zanimive zlasti po tem, ko so finančne institucije po izbruhu krize prejele znatne državne pomoči in podpore. Ob tem so trčile ob prej dogovorjene sisteme bonusov, izplačevanje katerih naj bi se zaradi dodeljenih pomoči ustavilo ali vsaj začasno suspendiralo, slišati pa je bilo tudi zahteve, naj se že izplačani bonusi vrnejo. Izplačevalci so se branili zahtevati izplačane bonuse, ker so bili ti izplačani na podlagi pogodbenih obveznosti med banko/zavarovalnico in prejemnikom (fizično osebo), ki jih ni mogoče enostransko odpovedati. Navedeni obrambni argument je seveda sporen, najpogosteje pa je bil utemeljen s tem, da kriza pomeni klasični primer za uporabo klavzule *rebus sic stantibus*. Ker so tovrstni primeri novejši in (še) niso doživeli sodnega epiloga višjih in vrhovnih sodišč, literatura in doslej dostopna sodna praksa še nista prišli dlje od načelnih razprav oziroma navajanj pogojev – ponavljajo se klasične navedbe, da se pravni koncept spremenjenih okoliščin uporabi tedaj, ko vnaprej nepredvidljive okoliščine tako močno spremenijo pogodbene obveznosti, da te uidejo iz okvirov sorazmernosti dajatev, poleg tega pa se klavzula lahko uporabi le, če nasprotuje dobri veri. Iz prakse pa poročajo, da zaposlovalci bonusov praviloma niso nehali plačevati. Navedeno kaže, da je pravna praksa na civilnopravnem področju zadržana do sklicevanja na spremenjene okoliščine, ki jih opredeli pojem finančne ali gospodarske krize, kakršno doživljamo od zadnjega četrtertletja leta 2008. Drugače pa je, ko je govor o delovanju regulatorjev ali dodeljevanju državnih pomoči po pravu EU, kjer je prepoved izplačevanja bonusov mestoma izrecno navedena, da lahko banka uspešno kandidira za finančno pomoč države ali centralne banke, del problema pa se rešuje s kodeksi in dobrimi praksami,⁴⁷ na primer z načeli za primerno plačilo.

2.4. Izseki iz novejše slovenske prakse

Deli odločb so že citirani v besedilu prispevka, zaradi popolnosti pa sumarno navajamo tri, ki so povezane z ožjo temo.

1. VSL, sodba in sklep I Cpg 606/2010 z dne 7. 9. 2010

Četudi je tožeča stranka kot spremenjeno okoliščino v smislu 1. odstavka 112. člena OZ uveljavljala tudi izgubo v poslovanju, pa le-tej takšne pravne narave ni mogoče priznati. Izguba v

⁴⁶ Stutz, Bonus vs. Malus, http://www.swissbusinessweb.ch/zeitschrift/onlineartikel.php?Offset=0&Artikel_id=93&Magazin_id=51.

⁴⁷ Na primer Swiss Code of Best Practice for Corporate Governance in predlogi Swiss Financial Market Supervisory Authority (FINMA) za uvedbo novih načel za pošteno nadomestilo, ki naj pripomorejo k zavedanju zaposlenih o tveganju. Nekaj o načelih v delu, navedenem v prejšnji opombi, z vidika spremenjenih okoliščin pa izluščimo: (4) *The structure and level of total remuneration are to be aligned with the financial institution's risk policy and are to enhance risk awareness;* (5) *Variable remuneration depends on the long-term economic performance of the financial institution;* (6) *Variable remuneration is to be granted according to sustainable criteria, zlasti pa (10): Deviations from these principles are possible only in well-founded exceptional circumstances and must be disclosed.*

poslovanju gospodarskega subjekta kot tudi finančna nelikvidnost sama po sebi ne more predstavljati pravno upoštevne spremenjene okoliščine. Če bi bilo temu tako, bi lahko pogodbe s sklicevanjem na spremenjene okoliščine razdirali vsi gospodarski subjekti, ki nimajo sredstev za poplačilo obveznosti. Izguba v poslovanju oz. nelikvidnost gospodarskega subjekta se lahko kaže samo kot posledica nastopa spremenjenih okoliščin, ki so otežile izpolnitev ene stranke, ne pa kot takšna okoliščina sama.

Zato je bilo dejansko vprašanje, ali je tožeča stranka program PET izvajala z izgubo (kar je bilo med strankama v postopku sporno, ker je tožena stranka tej trditvi nasprotovala), drugotnega pomena. Sodišče bi se z njim moralo ukvarjati šele v fazi, ko bi ugotavljalo vpliv spremenjenih okoliščin na poslovanje tožeče stranke. Za ugotovitev slednjega bi sicer bila res potrebna pomoč izvedenca ekonomsko finančne stroke, saj sodišče samo v tej smeri nima potrebnega znanja. Vendar pa je bilo ugotavljanje navedenih dejstev (vpliva spremenjenih okoliščin na poslovanje tožeče stranke v programu PET in izguba tožeče stranke iz tega naslova) v postopku na prvi stopnji nepotrebno, ker tožeča stranka ni izkazala primarnega pogoja, potrebnega za obravnavanje njenega zahtevka: obstoja spremenjenih okoliščin. Tožbi je v tem delu sodišče očitalo nesklepčnost, kar pomeni, da je bila po njegovi oceni že trditvena podlaga tožeče stranke pomanjkljiva in ne dovolj substancirana.

Pritožbeno sodišče se strinja z zaključkom prvostopnega sodišča, da je bila opredelitev »spremenjenih okoliščin« s strani tožeče stranke povsem splošna in pavšalna, brez vsebine, ki bi jo bilo mogoče v dokaznem postopku (tudi s pomočjo izvedenca) preizkusiti. Tožeča stranka ni navedla nobenih konkretnih podatkov o zatrjevani »dveletni rasti cen surovin in energentov«, in prav ničesar o vplivu rasti teh cen na njene proizvodne stroške in ceno njenih produktov. Glede povečane konkurence je povedala le, da je bilo v letu 2003 v Sloveniji ustanovljeno novo podjetje, ki se ukvarja z enako dejavnostjo, vendar pa ni podala nobenih pravnorelevantnih dejstev o vplivu konkurenčnega podjetja na poslovanje tožeče stranke in posledično zmanjšanje njenega tržnega deleža na relevantnem trgu. Okoliščine, na katere se sklicuje tožeča stranka, vključno z »globalizacijo in liberalizacijo trgov«, so zgolj prazne floskule, ki jih je tožeča stranka napaberkovala na pamet od tu in tam, v enaki meri in z isto težo pa bi jih v teh recesijskih časih lahko uveljavljal kdorkoli. Tožeča stranka jim ni dala konkretne vsebine, ni jih utemeljila s stvarnimi pokazatelji, in tudi Analiza upravičenosti investicije (A4), na katero se je sklicevala, o vzrokih za neekonomičnost ne pove ničesar. Zamujenega tožeča stranka ni mogla nadomestiti z izvedbo dokaza s postavitvijo izvedenca, zato je pritožbeni očitke glede zavrnitve tega dokaznega predloga neutemeljen. Gre za pomanjkanje podatkov in dejstev, ki bi jih morala navesti tožeča stranka, saj so izključno v njenem zaznavnem področju in samo ona zanje ve.

Ne nazadnje pa je pri institutu spremenjenih okoliščin bistvenega pomena kriterij uravnoveženosti interesov obeh pogodbenih strank (glej 114. člen OZ), po katerem se zlasti presoja v

zakonu zahtevana »nepravičnost ohranitve pogodbe v veljavi« v smislu 1. odstavka 112. člena OZ. V čem in zaradi česa naj bi bili interesi (oz. dosedanje ali nadaljnje obremenitve) pogodbenih strank v primeru ohranitve pogodbe neuravnoteženi, niti iz navedb tožeče stranke niti iz drugih podatkov v spisu ni mogoče ugotoviti. Pritožbeno sodišče v pogodbi (B2) ne najde ničesar takega, kar bi nasprotovalo načelu ekvivalentnosti vzajemnih dajatev. Dosedanje izpolnjevanje te pogodbe pa celo kaže na bistveno večje prikrajšanje tožene stranke kot tožeče, če drži ugotovitev iz zapisnika z naroka dne 5. 12. 2009, da je tožena stranka po tej pogodbi dobila vrnjena zgolj založena sredstva za tekoče poslovanje (po točki 7.3 pogodbe) in da torej ni dobila nič povrnjenega od vplačanega osnovnega vložka (po točki 6 pogodbe). Stranka pogodbe, ki ni dala vsaj toliko, kot je dobila, se na nepravičnost ohranitve pogodbe v veljavi ne more uspešno sklicevati.

Sodišče prve stopnje je tako glede na zatrjevano dejansko stanje v zadevi materialnopravno pravilno odločilo. Ker pri tem ni zagrešilo razlogov, na katere pazi sodišče po uradni dolžnosti (350. člen ZPP), je višje sodišče pritožbo zavrnilo ter izpodbijano sodbo in sklep potrdilo (353. člen ZPP).

2. VSL, sodba I Cp 1507/2010 z dne 15. 9. 2010

Z vidika kavze ter z vidika načela enake vrednosti dajatev utegne priti v času med sklenitveno in izpolnitveno fazo pogodbe do takšnih sprememb v zunanjem (dejanskem) svetu, da je uresničitev načela enake vrednosti dajatev porušena oziroma onemogočena, izpolnitev pa več ne ustreza kavzi pogodbe (3). Kadar je podan tak položaj, so izpolnjeni pogoji za uporabo zakonsko predvidene klavzule *rebus sic stantibus*. V skladu z njo lahko stranka, katere obveznosti so bistveno otežene, zahteva razveljavitev pogodbe, druga stranka pa se temu lahko zoperstavi s takšnim predlogom za spremembo pogodbenih pogojev, da bo zadoščeno pogodbenemu namenu in načelu pravičnosti (primerjaj 112. člen OZ). Za takšno spremembo okoliščin ne gre v primerih, ki predstavljajo običajen poslovni rizik. Vendar obravnavani primer presega normalen poslovni rizik. Tožeča stranka svoj oblikovalni tožbeni zahtevek opira na okoliščino zloma nepremičninskega trga.

Zlom nepremičninskega trga, ki se je v Republiki Sloveniji zgodil v drugi polovici leta 2008, je splošno znano dejstvo. Splošno znano dejstvo je, da so cene nepremičnin mahoma izrazito padle ter da je nastal višek ponudbe praznih stanovanj (tako za prodajo kot za najem). Oboje je posledica dveh dejavnikov. Prvi je ta, da je nastal presežek praznih stanovanj, ki so bila kupljena kot naložba. Drugi pa ta, da je nastal manko povpraševanja – kar je neposredna posledica gospodarske krize. Tudi slednje je splošno znano dejstvo.

Zanimivo je, da so Splošne uzance za blagovni promet kot primer dogodka, ki utemeljuje oblikovalno upravičenje zaradi spremenjenih razmer, primeroma navedle prav ekonomske pojave, kot so izjemno nagel ali velik padec cen (4).

Pritožbeno sodišče tudi nima pomislekov glede vprašanja, ali je mogoče uporabiti klavzulo *rebus sic stantibus*, kadar je otežena izpolnitev denarne obveznosti. Če klavzulo *rebus sic stantibus* razumemo z vidika teorije kavze, načela enakovrednosti dajatev in načela pravičnosti, ni namreč prav nobenega argumenta, ki bi v primeru otežene izpolnitve denarne obveznosti izključeval to oblikovalno upravičenje (5). Pritožbeno sodišče zato odstopa od starejše sodne prakse, ki pa je bila kasneje tudi že presežena.

Pritožbeno sodišče ugotavlja, da so glede na dejansko podlago izpodbijane sodbe izpolnjeni pogoji po 112. členu OZ za uporabo klavzule *rebus sic stantibus*. Pri tem izrecno poudarja, da je takšna okoliščina že sam nagel in velik padec cen nepremičnin. Medtem ko dejstvo, da tožeča stranka zaradi tega razloga ni mogla normalno prodati svojega prejšnjega stanovanja in si tako zagotoviti pretežnega dela kupnine, glede na trditveno podlago tožeče stranke ni sestavni del kavze konkretne pogodbe. To je zgolj okoliščina, ki kaže na pomen, ki ga imajo cenovna tržna razmerja z vidika načela enake vrednosti dajatev in načela pravičnosti.

3. VSL, sklep II Cp 3916/2009 z dne 7. 4. 2010

Spreminjanje cen nepremičnin na trgu je splošno znano dejstvo, ki ga stranke morajo in morejo upoštevati v primeru vestnega in skrbnega ravnanja. Na zvišanje (ali padec) cen je torej treba računati in se v primeru normalnega poslovnega rizika, kot tudi zvišanja cen, če se gospodarstvo usmerja k zvišanju cen, na neke normalne oziroma predvidljive spremembe cen stranka v okviru spremenjenih okoliščin ne more uspešno sklicevati. Drugače pa je, če gre za takšno intenziteto sprememb oziroma takšen dvig cen (bistven), da stranko prizadene v takšni meri, ki ima naravo očitnega nesorazmerja, nekvivalentnosti vzajemnih pogodbenih dajatev.